

GRAĐANSKI

Povratak sebi

Piše: Daliborka Uljarević

Vrijeme je da se prestanemo boriti protiv umišljenih neprijatelja, a da se izborimo sa neprijateljem u sebi. Takve pobjede bi bile pokazatelji da se izvlačimo iz perifernih okvira, a ne riječi koje su u svojoj glasnosti izgubile na kredibilitetu i snazi.

Život na Balkanu interesuje Francuze tokom Napoleonovih osvajanja. Mi smo tada bili, kao i sada, periferija u odnosu na svjetska zbivanja, koju moćne sile gledaju kao egzotični predio, pomiješanih civilizacija, bez jasnog identiteta. O tome pišu **Viala de Somijer, Pjer Kokel, Pjer Marž, A. Avelo i Ž. de la Nezijer**, čiji su putopisi poetična svjedočanstva, ali i opomena.

Avanturista Marž prolazi kroz Crnu Goru praveći «običnu studiju o turizmu», jer «Crna Gora je u modi». Dolazi sa opisom «sićušne države koja podsjeća na ideju Homerove epopeje», slika sa simpatijama čudesne, divlje pejzaže, sudara se sa iznenađenjima i bori da zadrži idealiziranu sliku. Uporište pronalazi u Crnogorcima, hrabrosti i dostojanstvu siromašnog života, koje prećutno zahtijeva a vidno dobija poštovanje. Opisuje funkcionalno organizovanu upravu, kao i da je vladika Petar II prvi uveo budžet, kralj Nikola obavezno školovanje, redovnu vojsku, preuzimao dobre prakse u djelovima organizacije države.

Sličan pogled daju Avelo i de la Nezijer, dekadentni putnici, zadivljeni otvorenošću i gostoprimstvom Crnogoraca, ljepotom zemlje, hrabrošću i odlučnošću u odbrani slobode. Tadašnju prijestonicu Cetinje naznakom grada, a Crnu Goru naznakom države u kojoj nema administracije ni sistema prikupljanja poreza: «Ministar finansija zatvara sve to u jednu veliku kutiju iz koje knjaz i on, direktno, redom uzimaju kada se za to ukaže potreba». No, i takav nerazvijen sistem je činio rijetkom državom bez dugova. Sudstvo je slično uređeno, sa dominantnom ulogom knjaza koji lično izriče presude.

Kokelovo djelo je sistematičnije i, takođe, obojeno naklonošću: «Jedan narod sa malim brojem stanovnika i skučenom teritorijom može se uzdignuti u prvi rang naroda svojim vrlinama, stičući poštovanje kod svojih susjeda svojom nesalomivom voljom i energijom i zadobiti opšte simpatije u pogledu njegove pravedne stvari, kakav je slučaj naročito sa narodom Crne Gore. Ovo ime je jedna epopeja hrabrosti i čiste veličine...». Nema dokaza da je ikada bio u Crnoj Gori, ali je kroz knjigu svim srcem uz ovu balkansku tačku.

De Somijera je vojničko službovanje dovelo u Crnu Goru i dalo mu analitičniji prikaz Crnogoraca, istorije i tradicije, junaštva i gostoprimljivosti, guvernadurstva i vlasti, zakonodavstva i odnosa u društvu, religije, običaja i praznovjerja, ali i načina odjevanja, prirode, mjesta nauke i umjetnosti, itd... Fokusira se na detalje koji pokazuju odlučnost malog naroda u borbi sa surovostima života i protiv neprijatelja. Crna Gora nema grada, živi se siromašno, u kućama bez namještaja, ukrašenim oružjem kao najvrijednijim pokućstvom. Gostoljubiva je prema strancima, daje utisak reda, građanski i politički neizgrađena. Živuci moralni kodeks i snaga tradicije nadomještaju nedostatak sudske vlasti, koju obavljaju plemenski glavari, sa neprikosnovenim vladikom. Zatečen je potčinjenim položajem žena. U toj spartanskoj Crnoj Gori, ne zna se za časovnik, čast se ne kupuje, etički kodeks je ispred ljubavi, glavama neprijatelja se ukrašavaju međe, riječ je vrijednija od svakog papira/potpisa, nema bogataša ali ni prosjačenja, bratstvo je svetinja, podjednako se daje religiji i praznovjerju, nema škola a svi su dobri govornici, neprijatelj se može poštovati kao i prijatelj... Ne skriva ogorčenje što Francuska nije vezala više Crnu Goru za sebe...

Crna Gora u očima francuskih putopisaca od prije dva vijeka neodoljivo podsjeća na Crnu Goru danas. Oni su dolazili sa kulturološkim i sociološkim vrijednosnim sistemom velike evropske sile, u nepoznatu, malu, zaostalu balkansku državu koja jeste skrenula pažnju imperija povremenim hrabrim borbama, ali koja nije promijenila svoju stratešku i političku (ne)važnost time. Upravo ta vizura je bitna za historijsko razumijevanje i za naš savremeni sociološko-kulturni kontekst, jer su objektiv i slika slični, iako tako različiti. Sa kašnjenjem smo ušli u procese modernizacije i demokratizacije, teško prihvatamo standarde i principe prkosno se opirući kao da se na taj način borimo protiv pokoravanja nekom vjekovnom neprijatelju. Ali, to više nije ni pitanje naše volje ili izbora. I dok mi još rješavamo dileme oko identiteta, svijetu neobjašnjivih a nama tako važnih unutrašnjih podjela, ne primjećujemo da je taj svijet iskoračio dalje... Dok se mi borimo sa sopstvenim mentalitetom, mitovima i prevelikim ambicijama s malim pokrićima, od vremena kad smo makar privremeno postajali tema knjiga ili poglavlja, sve se više pronalazimo u fusnotama važnih zbivanja, izvještaja i interesovanja. Da li ćemo ostati nesposobni da se suočimo sa stvarnim problemima, da nađemo rješenja za njih ili ćemo i dalje bježati u identitetske sobe pokazujući da se plašimo izaći iz tih ograničenja i izvesti identitetsku revoluciju koja bi vodila stvaranju zdravog građanskog patriotizma? Upravo borba za građanski patriotizam ima najviše neprijatelja u Crnoj Gori što je suštinski udaljava od otvorenog društva i vrijednosti svijeta kojim težimo...

Sve je teže pronaći odgovore na pitanje: u što su se pretvorile tradicionalne vrijednosti Crnogoraca, koje su plijenile svjetske putnike i inspirisale ih da se sa mnogo ljubavi i poštovanja, bez obzira na predrasude, pišu o Crnoj Gori...

Vijekovi koji nas dijele od ovih djela svjedoče i o nekim konstantama: periferija ostaje periferija, jer dok se ona malo pokrene, centar je napravio još veći korak i ostavio još dublji jaz. Lako nam se može desiti da neki drugi francuski putnici (ne)namjernici napišu nešto slično, jer mi prethodne lekcije nijesmo savladali, odnosno ono loše smo nastavili razvijati kreirajući nepotističko-klijentelističko-kriminalnu svijest a potirući ono dobro koje je tradicija nudila, prije svega vrijednost date riječi. A onaj ko bagateliše sopstvenu riječ, poništava i sebe kao građanina i svoj demokratski kapacitet. Vrijeme je da se prestanemo boriti protiv umišljenih neprijatelja, a da se izborimo sa neprijateljem u sebi. Takve pobjede bi bile pokazatelji da se izvlačimo iz perifernih okvira, a ne riječi koje su u svojoj glasnosti izgubile na kredibilitetu i snazi.

Autorka je izvršna direktorka Centra za građansko obrazovanje (CGO).